

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р арх. Мария Николова Давчева, БАН

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен “доктор”

Професионално направление: 5.7. “Архитектура, строителство и геодезия”

Докторска програма: „Теория и история на архитектурата“

Автор: Хектор Вокши;

Форма на докторантурата: самостоятелна подготовка;

Научна организация: Нов български университет (НБУ) - София; Магистърски факултет, Департамент „Архитектура“;

Тема: „Традиционни жилища на индианците пуебло“;

Научен ръководител: проф. д-р инж. арх. Пеньо Столаров

ПРОЦЕДУРА

Рецензията е представена в качеството ми на член на научното жури, назначено със Заповед № 3-РК-294 от 10.07.2024 г. на Ректора на Нов български университет, на основание чл. 14. ал. 3 от Наредба за развитието на академичния състав на НБУ и решение на Факултетния съвет към Магистърски факултет от заседание № 11/07.07 2024 г. и решение от първото заседание на НЖ.

КРАТКИ БИОГРАФИЧНИ ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТА

Хектор Вокши завършва средното си образование в гимназия “Сами Фрашери”, Прищина, Косово (2003-2007).

В Университета на Прищина във Факултета по строителство и архитектура той получава бакалавърска степен по архитектура (2007-2012), магистър по история на изкуствата и архитектурната критика (2012-2015) и сертификат за експерт по енергийна ефективност, пасивни къщи, устойчив екологично дизайн и зелена архитектура (2015-2018).

От 2015 г. води курсове в ААБ Колидж в Косово в областта на история на изкуствата и архитектурата, графичен дизайн, визуални изкуства, интериорен и индустриален дизайн, енергийна ефективност и др..

В периода 2013-2022 всяка година участва в различни специализирани формати по опазване на културно-историческото наследство.

Между 2012-2016 г. работи в екипите на и Порцеланоса Груп (Скопие, Северна Македония), Ханс Грое и Кнауф (Прищина, Косово).

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд съдържа Въведение, седем глави и обобщени Изводи. Обемът му е 144 страници, богато илюстриран, приложен е списък на използваната литература.

ВЪВЕДЕНИЕ

С дисертационния труд „Традиционни жилища на индианците пуебло“ авторът прави опит да обобщи и надгради познанията (исторически, географски, културни, архитектурни, конструктивни, строителни, за техники и материали и т.нт.) за индианския народ анасази и създадената от него антропогенна среда (200 г.пр.н.е.-1500 г.), както и причините за тяхното изчезване около 13 век и наследяването им от други племена (пуебло, хопи, зуни).

Важно е от самото начало да направя уточнението, че настоящата дисертация не е класическа архитектурна научна разработка. Направеното изследването всъщност е ретроспективна поливалентна дисекция на културата и наследството на народ, част от който е изчезнал, друга претърпял силни метаморфози във времето. Причината за това изследване е естествена рефлексия на интересите на самия автор- разностранни, но устойчиви. Интересът към темата започва още в детството му и се развива паралелно с неговото образователно и академично израстване до днес. Актуалността и полезността на разработки като тази можем да търсим в няколко посоки. Едната е систематизирано културно-историческо изследване за определен регион и етнос. Другата е получаването на възможно най-пълната база данни като фундамент за разгръщане на следващи прочувания, както и добър пътеводител в сферата на образованието и изкуството.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ

Дисертационният труд цели да проучи, анализира и дефинира видове жилищни структури като уникални, отличаващи се форми. Авторът проследява метаморфозите им от времето на отдавна изчезналото племе анасази, през племена като пуебло до съвременното им използване (утилитарно, като влияние или директно). За целта на своето изследване Хектор Вокши проследява не само древните жилища по географска и историческа принадлежност, а и художествената им стойност и влияние върху архитектурата и изкуствата през 20-ти и 21-ви век.

ПРЕДМЕТ

Предмет на изследването в дисертационният труд са видовете сгради и спецификата на тяхната реализация и развитие в контекста на дългия исторически период от съществуването на анасазите, техните наследници пуебло до днес. Строително-

конструктивните технологии, материалите и отличителните архитектурни белези са част от изследването.

МЕТОДИ

В дисертационния труд е използван емпирично-аналитичен и сравнителен подход при събиране и синтезиране на данни от разнообразни източници.

ОБХВАТ

Трудът обхваща проучване на културно-историческото наследство на древните индиански племена пуебло, обитавали района на днешната югоизточна Юта, североизточна Аризона, северозападно Ню Мексико и югозападно Колорадо в периода 200 г. пр. н. е.-1500 г.. Авторът разглежда развитието им и техните рефлексии в съвременния живот.

ГЛАВА I – Теоретичен и критичен аспект на сградите на анасази

В първа глава авторът прави опит да дефинира географски, исторически и специфични характеристики на индианските племена анасази. Съобразно резюмирания вид на тази глава бих препоръчала тя да се обедини със следващите две.

ГЛАВА II – Наследниците пуебло

С тази глава авторът ни въвежда в живота на древната индианска цивилизация пуебло, която обитава обширна територия в района на Четирите ъгъла на Съединените щати- днешните Юта, Аризона, Ню Мексико и Колорадо в периода 1200 г. пр. н. е. до 1300 г. сл. н. е.. Фокусът не е насочен към архитектурата, а към цялостната богата култура на тези древни народи- връзката им с космоса и земята, разнообразието от форми за обитаване, религиозни ритуали, изделия за бита и за красота, умелото използване на околната среда и прилагането на местни материали.

ГЛАВА III - Сгради на анасази- античните жилища на племената пуебло

Започвайки главата като опорен план за изследване авторът разгръща по свой начин темата за спецификата на жилищните форми анализирайки няколко запазени древни селища. Изследователското пътешествие започва с Големия северен път, по който до днес са запазени много археологически обекти с достатъчно автентичност за анализ.

Първата спирка за автора е Национален парк Меса Верде (Колорадо), който е най-големият и най-добре запазен археологически резерват в САЩ (5 000 обекта, от които 600 скални жилища). Това позволява едновременно да се извършат най-задълбочени проучвания за културата на пуебло и същевременно да бъде да активен туристически център. Хектор Вокши обръща специално внимание на Клиф палас, който е най-голямото скално жилище в резервата Построено е около 1200 г. и е изоставено след около 100 години. Тази жилищна структура е многоетажна и добре запазена и до днес. Тя е разположена в скална ниша и чрез пясъчни блокове, дървени греди и хоросан са оформени 150 стаи. Авторът акцентира върху спецификите на този обект- балкон (открита галерия), която осигурява връзката между помещенията; помещенията киви (складови, за религиозни и социални дейности); системата от стълби; таваните-

своеобразни междуетажни плочи от дървени греди, клони и кал и декоративните изображения в част от помещенията.

Следващата спирка в изследването на Хектор Вокиш е Таос пуебло (Ню Мексико), където автентичният субстрат е добре запазен. Една от причините според автора е фактът, че регионът е един от най-старият и непрекъснато населяван от наследниците на пуебло. Фокусът е насочен отново към спецификата на локалната строителна технология, архитектура и функционални решения. Характерни са малко на брой и като размер прозорци; влизането се осъществява през отвор в покрива, а самият той е от едри смърчови трупи и няколко слоя клони и глина. Авторът на дисертацията намира широко прилаганата от местните индианци кирпичената топка като основен градивен материал за стените за уникална и за предшественик на силно еволюираните строителни технологии днес. Друга идентифицираща особеност е това, че жилищата са долепени едно до друго и обикновено се състоят само от две стаи (една за дневна и спане и друга за готвене, хранен и склад).

Обстойно са разгледани артефактите от друг исторически национален парк този в каньона Чако (Ню Мексико). Местните индианци са ни оставили в наследство петнадесет големи комплекса, които са били най-големите сгради, строени в Северна Америка до 19 век. Чакоанците освен добри строители (добивали големи пясъчни блокове и пренасяли дървен материал от големи разстояния) са строели своите жилища съобразно циклите на луната. Авторът многократно ще акцентира в своята дисертация върху прилагането/съобразяването на древните със законите на космоса и природата, както и прилагането на местни материали във всички сфери от живота си.

Последният обект, с който авторът завършва своите изследвания върху културно-историческото наследство на древните пуабло народи е националният парк и монумент Банделиер (Ню Мексико). Той е обитаван повече от 10 000 години с постоянни индиански селища (от 1150 г. от н.е.). Характерното за пространствата за обитаване е че те са вкопани в скалите. За съжаление по една или друга причина Хектор Вокши не е разгледал така обстойно както другите примери този вид жилищни структури, а те определено имат своите уникални характеристики.

Независимо от неравностойното представяне/анализиране на различните обекти моето лично мнение е, че авторът се е опитал да създаде ретроспективна панорама, която обхваща няколко региона и съответно различни индиански племена с техните културни характеристики. Не намирам за необходими препратките към откриването и първите консервационни работи за обектите ако това не е направено за всеки пример и не са изведени модели за устойчиво развитие и социализиране. Именно в такива синтезирани изводи бихме намерили безспорни научно-приложни качества на разработката като настоящата дисертация.

ГЛАВА IV – Начин на живот на анасазите

След предходните глави, където бе създадена обща картина за културата, бита и жилищата на древните индиански племена авторът Хектор Вокши ни представя детайли от тази обща картина. Това са селското стопанство, религията, занаяти (кошничарство,

керамика, бижута от скъпоценни и полускъпоценни камъни, миди, кост, рог, мед и др.). Обърнато е внимание и на мебелите макар те да са били оскъдни и да са били изработвани от нетрайни материали.

ГЛАВА V –Изобретения на анасази

Предварително ще направя уговорката, че от гледна точка на по-балансирана структура на дисертационния труд тази глава е по-добре да се слее с предходната. Под „изобретения“ авторът разбира и ни представя пътеките, чакло и търговските пътищата, кивасите, сигналните кули, стълбите моки и астрономическите познания. Важно е авторът да проведе равностойно и по-задълбочено представяне на избраните от самия него детайлите от културата на древните анасази. В тези две глави това не се е получило, но вярвам, че авторът ще го направи в следващите свои преработки или предстоящи изследвания.

ГЛАВА VI – Основното въздействие на жилищата на предците пуебло върху съвременния архитектурен стил

В тази глава авторът синтезира изводи на база събраната информация. Чрез подбрани от него примери прави опит да докаже влиянието – цялостно или частично, пряко или косвено на архитектурата на древните върху съвременната. Акцентът е поставен върху устойчивост, екологичност, функционалност и уважение към културното наследство.

Примерите са конкретни обекти- единични или комплекс, в които авторът е намерил достатъчно паралели и приложени принципи от тези, които е опитал да изведе като характерни за архитектурата на жилищата на пуебло (тип Санта фе, музеи и хотели, църкви, страноприемници, библиотека,).

Бих искала да обърна специално внимание на автора при употребата на думите производни на „възрожденска“, особено често срещани в тази глава. В българския език, история и архитектура под „възрожденска“ се разбира културен отрязък от конкретен период от историята на България. В този ред на мисли употребата му в дисертацията „Традиционни жилища на индианците пуебло“ и най-вече при онагледяването на рефлексите на древната култура върху съвременната архитектура и изкуството в по-общ план не е коректна. Надявам се авторът ще намери по-подходящ термин, с който точно и най-вече коректно да онагледи своята теория.

ГЛАВА VII– Влияние на анасазите в популярната култура (комикси, кино и други)

Заради многократно упоменатата в дисертацията детска мечта на автора да изследва наследството на анасазите очаквах точно в тази глава да разгърнат потенциала на настоящото изследване. На база събран материал и синтезирани характеристики те не просто да бъдат намерени в широкото поп културно пространство, а да бъдат апробирани като модели в съвременния свят. Компетенциите на Хектор Вокши и устойчивият интерес по темата ми дават основание да съм сигурна, че тази глава ще бъде доразвита. Лично за мен приложените корици на списания, плакати на филми и т.нт. бяха интересни и потвърждават визуално неговата теория за отражението на древната култура на пуебло, но е важно да бъде доказано както се очаква в една научно-приложна разработка.

ПРИНОСИ

На база постигнатите резултати могат да се определят следните приноси от научно-приложен и приложен характер, които приемам напълно:

- Събиране, селектиране и синтезиране на сериозен обем от информация за културно-историческото наследство на древните племена пуебло ;
- Дефиниране на уникални и отличаващи характеристики на тази култура и опит за доказване на ролята им в съвременната архитектура и попкултура;

Интересни за мен като архитект бяха добре описаните строителни материали, функционални зони и подходи, отличаващите характеристики на избраните от автора обекти. Самият подбор е удачен и изчерпателен. За всеки любопитен или пътешествещ индивид, за изкуствоведите и съвременните артисти дисертацията е своеобразна машина навремето, в чиято матрица са закодирани фундаментални закони на природата, космоса и древна цивилизация.

ПРЕЦЕНКА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ

Публикациите на автора са две и са разработени самостоятелно. Едната е по темата на дисертацията. Запознавайки се допълнително с темите, които преподава Хектор Вокши в ААБ колеж имам основание да смятам, че той има потенциал за по-сериозна публикационна активност не само по темата на своята дисертация, а и по много други косвено свързани с нея.

АВТОРЕФЕРАТ

Съдържанието на автореферата отразява основните резултати, постигнати в дисертацията. Бих посъветвала автора да намали неговият обем и като текстова и като графична част.

ПРЕПОРЪКИ

Предварително правя уговорката, че част от забележките произтичат от езиковата бариера и от широкия спектър, в която е разгледана самата дисертация. Такива са бележките за прецизиране на термина „възрожденски“, накъсаната мисъл/текст и местата, в които информацията е представена с точки във вид на опорен план. Една научна тема независимо от езика е необходимо да се разгърне равномерно, задълбочено и с ясна начална цел и завършек, отговарящ на тази цел.

Бележки свързани със структурирането на дисертацията, ясно поставени цел и постигнати резултати е по-скоро бележка и към автора и към неговите ментори.

Бележките, които отправям към автора, отчитайки, че дисертацията е първо стъпало в научното развитие на всеки изследовател са:

- Липсва ми мотивирана авторска позиция, авторски графични материали, изведени хипотези/моделни и апробирането им върху съвременни културни пространства
- Необходимо е да се приведат в коректен вид всички цитати, библиографията и описът на графичния материал (липсва източник)

Независимо от тези бележки смятам, че дисертации като „Традиционни жилища на индианците публо“ се отличава с две характеристики. Едната е поставянето на нови ракурси към добре познати исторически събития. Втората е мултидисциплинарност, която отговаря на самия автор Хектор Вокши. Дори да не е съвсем балансирана, прецизирана и оформена като класическа дисертация разработка като настоящата е важен градивен елемент от общата научно-приложна и изследователска база данни, която е мултикултурен мост през вековете.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа резултати, които представляват оригинален авторски принос в науката и отговарят на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България, правилника към него и нормативните документи на Нов български университет.

Представените материали и дисертационни резултати показват, че докторантът притежава сериозни теоретични знания, професионални умения и траен интерес по конкретната тема в резултат, на които е направено самостоятелно научно изследване.

Поради гореизложеното, давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд „**Традиционни жилища на индианците публо**“, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „**доктор**“ на **Хектор Вокши** в професионално направление 5.7. „Архитектура, строителство и геодезия“, докторска програма „Теория и история на архитектурата“.

Изготвил рецензията:

доц. д-р арх. Мария Давчева

04.09.2024 / гр. София